

kaleme alınmış hacimli risâleler şeklindedir (İhsanoğlu v.dğr., I, 90-101). Ayrıca döneminin yönelimine uyarak *el-Makāsîd fi'l-ihtiyârât* (Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 192/1) gibi bazı astroloji eserleri de telif etmiştir (*Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, II, 216). Bunun yanında bir de *Münyetü's-şayyâdîn fi'l-âv* adlı bir çalışması bulunmaktadır (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1464).

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 327-328; a.mlf., *Miftâhu's-sa'âde*, Beyrut 1985, I, 349; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 338-339; *Keşfü'z-zunûn*, I, 866, 867, 870, 872, 881; II, 966, 1236; Suter, *Die Mathematiker*, s. 188; *Sicill-i Osmânî*, IV, 310; Sâlih Zeki, *Âsâr-i Bâkiye*, İstanbul 1329, I, 199-200; *Osmanlı Müellifleri*, III, 298-299; Storey, *Persian Literature*, II/1, s. 79-80; Brockelmann, *GAL*, II, 447; *Suppl.*, II, 665; *İzâhu'l-meknûn*, II, 472; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 412; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (haz. Aykut Kazancıgil – Sevim Tekeli), İstanbul 1982, s. 61-63; G. Saliba, *A History of Arabic Astronomy: Planetary Theories during the Golden Age of Islam*, New York 1994, s. 282-284; Ekmeleddin İhsanoğlu v.dğr., *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*, İstanbul 1997, I, 33-34, 90-101; Aydın Sayılı, "Bir İlim Adamımızın Adı Üzerine", *TTK Bildiriler*, VII (1970), II, 547-553; Hüseyin Gazi Topdemir, "Mîrim Çelebi'nin Gökkuşuğu ve Hâlenin Oluşumu Adlı Optik Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme", *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 13, Ankara 2002, s. 75-89; *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, İstanbul 1999, II, 215-216; İhsan Fazlıoğlu, "İlm-i Menâzır", *DİA*, XXII, 132.



İHSAN FAZLIOĞLU

MİRKÂTÜ'L-LUGA

(مركات اللغة)

Osmanlı âlimi Abdullah Kesteli'nin (ö. 948/1541)

Arapça-Türkçe sözlüğü
(bk. ABDULLAH KESTELİ).

MİRKÂTÜ'L-MEFÂTÎH

(مركاة المفاتيح)

Hatib et-Tebrizi'nin Ferrâ el-Begavi'ye ait *Meşâbihu's-sünne*'yi tamamlamak için yazdığı *Miškâtü'l-Meşâbih* adlı eserine Ali el-Kâri (ö. 1014/1605) tarafından yapılan şerh
(bk. MESÂBİHU'S-SÜNNE).

MİRKÂTÜ'L-VÜSÛL

(bk. MİR'ÂTÜ'L-USÛL).

MİRYOKEFALON SAVAŞI

Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıcarşlan ile Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos arasında 1176'da meydana gelen ve Bizans'ın Anadolu'yu Türkler'den geri alma ümidini tamamen yok eden savaş (bk. KILICARŞLAN II).

MİRZA

(ميرزا)

Bazı İslâm devletlerinde hükümdarın erkek çocuklarına, diğer hânedan mensuplarına ve bir kısım itibarlı kimselere verilen unvan (bk. ŞEHZADE).

MİRZA ALİ MUHAMMED

(ميرزا علی محمد)

Bâb Mirzâ Ali Muhammed Şîrâzî (ö. 1266/1850)

XIX. yüzyılda İran'da ortaya çıkan Bâbilîğin kurucusu (bk. BAHÂLİLİK).

MİRZA BEŞİRÜDDİN

(ميرزا بشير الدين)

Mirzâ Beşîrüddîn Mahmûd Ahmed (1889-1965)

Kâdiyânîliğin kurucusu Mirza Gulâm Ahmed'in oğlu ve ikinci halifesi.

9 Cemâziyelevvel 1306 (11 Ocak 1889) tarihinde Kâdiyân'da dünyaya geldi. Mirza Gulâm Ahmed'in ikinci hanımı Nusret Cihan Begüm'den doğan üçüncü çocuğudur. Babasının sağlığında iyi bir öğrenim gördü, Urduca yanında Arapça ve İngilizce öğrendi. 1906'da Teşhîzü'l-ehân isimli kuruluşu tesis ederek aynı adla aylık bir dergi yayımlamaya başladı. 1908 yılında babasının ölümünün ardından mesîhin ilk halifesi seçilen Hakîm Nûreddin'le iyi ilişkiler kurdu; tefsir, hadis alanlarında ondan faydalandı ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meğnevî*'sini okudu. 1911'de Nûreddin'in himayesinde Encümen-i Ensârullah adlı organizasyonu kurdu, ertesi yıl Mısır ve Arabistan'ı ziyaret ederek hac vazifesini yerine getirdi. Başlangıçta haftalık olarak çıkarmayı planladığı *e'l-Fazl* isimli gazetenin ilk sayısı 19 Haziran

1913'te neşredildi. Bu gazete, 8 Mart 1935 tarihinden itibaren cemaatin resmî yayım organı olarak günlük neşredilmeye başlanacaktır. Hakîm Nûreddin'in son yıllarında Hindistan'ın muhtelif şehirlerinde propaganda seyahatlerine çıkarak cemaatin yayılmasını sağlayan Mirza Beşîrüddin, Nûreddin'in 13 Mart 1914'te vefatı üzerine çeşitli yerlerden Kâdiyân'a gelen ve buradaki Nûr Camii'nde toplanan kalabalık bir cemaatin huzurunda ilk halifenin vasiyetinin okunmasının ardından 14 Mart 1914'te mesîhin ikinci halifesi seçildi. Hakîm Nûreddin'in hastalığı esnasında namaz kıldırma yetkisinin kendisine verilmesi, Sadr-ı Encümen-i Ahmediyye'nin para işlerini yürüten Meclis-i Mu'temed'in üyeliğine ve başkanlığına getirilmesi, Medrese-i Ahmediyye'nin reisiğine tayini gibi hususlar onun bu görev ve getirilmesinin gerekçeleri olarak kabul edilmektedir. Mirza Beşîrüddin'in halife seçilmesi aynı zamanda bir bölünmenin başlangıcı oldu. Seçim için yapılan toplantı sırasında muhalif grubu temsil eden Mevlânâ Muhammed Ali ve mensupları toplantıyı boykot edip Kâdiyân'dan Lahor'a çekilmiş ve kendi teşkilâtlarını kurmuşlardı. Böylece Kâdiyânîlik birbirine karşıt olan Kâdiyân ve Lahor kollarına ayrılmış oldu. Kendi topluluğu içinde oldukça önemli işler başaran Mirza Beşîrüddin hakkında daha önce babası için ileri sürüldüğü gibi lehte ve aleyhte birçok iddia ortaya atılmıştır. Taraftarlarınca onun takvâ, keşif ve keramet sahibi olduğu, konuşması ve yazması esnasında ilâhî kudretin kendisine hâkim bulunduğu, ilâhî bir nur, her hususta tam bilgili, Kur'an'a tamamıyla vâkıf, geleceği vaad edilmiş islahatçı olduğu söylenmiştir.

1911 yılında kurulan, kırk yaşını geçmiş mensupların üye olabileceği, en önemli görevi cemaatin inançlarını tebliğden ibaret bulunan Encümen-i Ensârullah'ı geliştiren Mirza Beşîrüddin, 1918'de cemaat işlerinin yürütülmesi için muhtelif görevler icra edecek nâzirlikler ihdas etti. Hepsi Sadr-ı Encümen-i Ahmediyye'ye bağlı olan, "nâzır-ı a'lâ" denilen genel sekreterin yanı sıra eğitim öğretim, davet ve tebliğ, içişleri, dışişleri, basın yayın, maliye ve mezarlık işlerine bakan çeşitli nâzirlikler faaliyete geçirildi.

Mirza Beşîrüddin 1922 yılında merkezî danışma kurulu niteliğindeki Meclis-i Meşveret'i kurdu. Başlangıçta yetmiş sekiz üyeden oluşan ve 1939'da üye sayısı 474'e ulaşan bu kurul cemaatin bütçesi-

MİRZA BEŞİRÜDDİN

ni düzenlemekle de görevlendirildi. Aynı yıl kadınların dinî alanda yetişmesini sağlamak amacıyla Lecnetü imâillâh oluşturuldu. Bu kuruluş 1926 yılında *Mişbâh* adıyla bir dergi çıkardı, 1928'de Nusrat Girls High School isimli kız lisesini, 1951'de Rebve'de kızların yüksek öğrenim göreceği Câmia Nusret adlı üniversiteyi tesis etti. 1922-1923 yıllarında Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletinde müslüman olmasına rağmen Hindu âdet ve geleneklerinden kurtulamayan Malkana Rajput toplumunun militen Arya Samajistler tarafından tekrar Hinduizm'e döndürülmesi çalışmaları üzerine Mirza'nın tâlimatıyla binlerce Ahmedî, misyoner olarak bölgede faaliyet gösterdikten sonra bu cemaati Hinduizm'e dönmekten kurtardı. Mirza Beşîrüddin, 1924'te Wembley Exhibition Organisation'ın davetlisi olarak konferans vermek üzere Londra'ya davet edildi. Sir Muhammed Zaferullah Han tarafından okunan tebliğ daha sonra *Ahmediyyat or True Islam* adıyla yayımlandı. Burada bulunduğu sırada İngiltere'deki ilk Ahmedî camisi olan Fazl Mosque'in temelini attı, cami iki yıl sonra bitirilerek hizmete açıldı. 1925'te cemaat mensupları arasındaki ihtilâfları Hindistan mahkemelerine götürmek yerine Kur'an, sünnet ve fıkıh hükümlerine göre çözmek için Dârü'l-kazâ'yı tesis eden Mirza 1934 yılında Kâdiyânîliğin propagandası, yabancı ülkelerdeki misyonlarının genişletilmesi ve bu iş için yayınlar yapılması amacıyla Tahrîk-i Cedîd adlı teşkilâtı kurdu. Mirza Beşîrüddin tarafından kırk yaşın altında bulunan erkekler için 1938'de tesis edilen Huddâmü'l-Ahmediyye, yaptığı çeşitli dinî hizmetler yanında edebiyat ve spor yarışmaları da düzenledi. Kırk yaşın üstündeki erkekler için 1940 yılında kurulan Ensârullah da cemaatin eğitim ve ahlâkî gelişmesi konusunda tesirli oldu. Ayrıca sekiz-on altı yaş grubu arasındaki erkek çocukları için oluşturulan Et-fâlû'l-Ahmediyye, kız çocukları için tesis edilen Nâsiretü'l-Ahmediyye kendi konularında hizmet verdi.

Pakistan'ın kurulmasının (1947) ardından Kâdiyân, Hindistan'a bağlı Gurdâspûr bölgesinde kaldı. Mirza bir süre sonra Pakistan'daki Lahor şehrine intikal etti. Cemaatından 313 kişiyi Maulvi Abdurrahman'ın başkanlığında kutsal yerlere nezaret etmek amacıyla Kâdiyân'da bıraktı. Muhallifleri, kendisinin Pakistan'a gitmesine rağmen cemaatin resmî yayım organı *el-Fazl*'in 12 Eylül 1947 günkü sayısında mensuplarını Hindistan'da kalmaya

teşvik etmesini ayıplamışlardır. Bir süre Lahor'da oturduktan sonra eski adı Cânc olan tepelerle çevrili, savunması kolay bir kasabayı satın alan ve Rebve diye isimlendiren Mirza Beşîrüddin, burada 20 Eylül 1948 tarihinde hareketin müstakbel genel merkezinin temelini attı, bir yıl sonra da inşası tamamlanan yeni ikametgâhına yerleşti. Rebve'de kısa bir süre içinde çok sayıda yeni müessese kuruldu, böylece Rebve, Hindistan'dan gelip yerleşen Kâdiyânîler için en önemli merkez halini aldı.

10 Mart 1954 tarihinde Rebve'deki Mübârek Camii'nde ikindi namazı esnasında bir suikasta uğrayan ve sırtından hançer darbesi alan Mirza Beşîrüddin 1955'te bazı hastalıklarının tedavisi için Avrupa'ya gitti. Burada tedavisinin bitmesi üzerine aynı yıl Rebve'ye döndü. Kırsal bölgelerde bulunan cemaat mensuplarının yetişmesini sağlamaya ve Hindu nüfusa İslâm'ın mesajını duyurmaya yönelik Tahrîk-i Vakf-ı Cedîd adıyla başlattığı yeni hareket Mirza'nın son teşebbüsü sayılır. Elli bir yıl halifelik görevini sürdüren ve son on yılını felçli olarak geçiren Mirza Beşîrüddin 8 Kasım 1965'te Rebve'de vefat etti, cenazesi ertesi gün Rebve'de Bihiştî Makbere denilen yerde defnedildi. Yapılan seçimde oğlu Mirza Nâsır Ahmed mesîhin üçüncü halifesi unvanıyla cemaatin lideri oldu.

Eserleri. Mirza Beşîrüddin'in cemaatin inancının yayılması, din kültürünün artırılması yanında zamanının siyasî ve sosyal akımları hakkında yazdığı yirmi beş civarında Urduca ve İngilizce eserden bazıları şunlardır: **1. Ahmad, The Messenger of Latter Days.** Mirza Gulâm Ahmed'le ilgili bir çalışmadır (Urduca'dan İngilizce'ye trc., Kısım I, Madras 1924). **2. Tefsîr-i Sağîr** (Lahor 1957). Akıcı bir dille Kur'an-ı Kerîm'in Urduca tercüme ve tefsiridir. **3. Introduction to the Study of the Holy Qur'an** (London 1949; Lahor 1965, 1969). Eserin önceki baskılarından özet bir Türkçe tercümesi *Kur'an-ı Kerîm'in Tetkikine Giriş* adıyla Şinasi Siber tarafından yapılmıştır (Ankara 1960). **4. The New World Order of Islam** (Qadian 1946). Gelişen dünya şartları içinde İslâm'ın yerini ele alan bu çalışma 28 Aralık 1942'de yaptığı bir konuşmanın neşredilmiş halidir. **5. Islam and Communism** (Rabwa 1962). **6. Invitation to Ahmediyyat** (Rabwa 1961). Kâdiyânîliğe davet amacıyla yazılmış popüler bir kitaptır. **7. Ahmediyya Movement** (Rabwa

1962). **8. Ahmediyyât ya'nî Haqâ'iki İslâm** (*Ahmediyyat or True Islam*; Qadian 1937). 1924 yılında Londra'ya davet edildiğinde verdiği konferansın Urduca ve İngilizce yayımlanmış metnidir **9. The Life of Muhammad** (Rabwa 1968). **10. Communism and Democracy** (Rabwa, ts.).

BİBLİYOGRAFYA :

H. A. Walter, *The Religious Life of India: The Ahmediyya Movement*, Mysore City 1918, s. 114-130; Abdulkadir Niaz, *Fazl-ı Omar*, Qadian 1939, s. 19-20, 25-26, 42-43, 66-67, 182-183, 192-194, 196-197; İhsan İllâhî Zahir, *el-Kâdiyâniyye*, Halep 1387, s. 112, 175-176, 254-259; Murotaz Ahmad Faruqi, *Truth Triumphs*, Lahor 1967, s. 30-34, 38-40; Ebü'l-Hasan Ali en-Nedvî, *el-Kâdiyânî ve'l-Kâdiyâniyye*, Cidde 1391/1971, tür.yer.; B. A. Rafiq, *Islam My Religion*, Oxford 1973, s. 42-43; Hasan İsâ Abdüz-zâhir, *el-Kâdiyâniyye: Neş'etühâ ve tetavvürühâ*, Küveyt 1400/1980, s. 159-176; Ethem Ruhi Fiğlalı, *Kâdiyânîlik: Ahmediyye Mezhebi*, İzmir 1986, s. 82-92; a.mlf., "Kâdiyânîlik", *DİA*, XXIV, 138; Tâhâ ed-Desûkî Habîşî, *el-Kâdiyâniyye ve mesiruhâ fi't-târîh*, Kahire 1409/1989; Qazi Muhammad Nazir, *Truth Prevails*, Lahor, ts., s. 77-78; S. E. Brush, "Ahmediyyat in Pakistan-Rabwah and The Ahmadis", *MW*, XLV (1955), s. 148-150; H. J. Fisher, "Ahmediyyah, The Concept of Evolution in Ahmediyyah Thought", a.e., XLIX (1959), s. 275-286; "Bashiruddin Mahmud Ahmad", *Encyclopaedia of Muslim biography: India, Pakistan, Bangladesh* (ed. N. Kr. Singh), New Delhi 2001, II, 98-99.



MUSTAFA ÖZ

MİRZA GULÂM AHMED

(میرزا غلام احمد)

Kâdiyânîliğin kurucusu

(bk. KÂDİYÂNİLİK).

MİRZA HÜSEYİN ALİ

(میرزا حسین علی)

Mîrzâ Hüseyin Ali el-Mâzenderânî en-Nürî
(ö. 1309/1892)

Bahâilîliğin kurucusu

(bk. BAHÂİLİK).

MİRZA KÂZİM BEY

(1802-1870)

Kafkasyalı, Türk kökenli
şarkiyatçı ve Türkolog,
Rusya'da şarkiyat araştırmalarının
kurucularından.

İran'ın Reşt şehrinde doğdu. Asıl adı Muhammed Ali olup Kafkasya'daki Derbend şehri eşrafından Kadı Hacı Kasım Bey'in oğludur. 1810 yılında asil vatanları